

Friedmann Viktor:

A konfliktuskezelés új terei – Az államon belüli konfliktusok regionális, inter- és transznacionális dimenziói

A kortárs fegyveres konfliktusok többsége – egy vitatható dichotómia alapján – az „államon belüli” megjelölést kapja, s ez hozzájárul ahhoz, hogy gyakran rendszereinken kívül álló, anomáliás jelenségekként kezeljük őket. Ha a fegyveres válságokba süllyedt államokat kizárjuk világunkból, kudarcként definiáljuk, illetve a normalitáson kívül esőként tárgyaljuk őket, azáltal nem csupán kezünket kötjük meg, de saját felelősségünket is elhárítjuk.

E cikk mellett érvel, hogy e konfliktusok mélyen beágyazódnak a kialakulásukat és lefolyásukat meghatározó regionális, inter- és transznacionális hálózatokba és folyamatokba. Lényeges tehát a fenti szinteknek megfelelő (regionális, globális) szabályozási keretek kidolgozása. A konfliktusok kialakulásáért felelős rendszerszintű problémák a konfliktus-prevenció strukturális megközelítésének szükségességére mutatnak rá.

Bevezetés

A polgárháborúk, az úgynevezett „államon belüli konfliktusok” lezajlásának elsődleges terepe sok tekintetben még ma is az állam. Az érintettek elsősorban egy adott ország lakosságából kerülnek ki, az erőszakos cselekmények, fegyveres összecsapások többsége egy adott állam területére korlátozódik. A lázadók gyakran éppen az állam által megtestesített főhatalom megszerzésére törekszenek, s az állami szuverenitás eszméje komoly hatással van a beavatkozási kísérletek esetleges sikerére, kudarcára, nemzetközi legitimitására is. Végül az állam maga is központi szereplőként működik, pontosabban olyan manipulálható struktúráként, mely többleterőforrásokhoz juttatja azokat, akik irányítására képesek.¹ Így pl. a

* A szerző a Budapesti Corvinus Egyetem végzett, nemzetközi tanulmányok szakos hallgatója, a Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület tagja. Kutatási területe az államon belüli konfliktusok kérdésköre, a konfliktuskutatás politikai gazdaságtani megközelítése, szűkebb értelemben pedig a dél-szudáni stabilizációs és újjáépítési folyamat.

¹ Lásd pl. Chabal, Patrick - Daloz, Jean-Pascal: *Africa works: disorder as a political instrument*. International African Institute in association with James Currey, 1999; Reno, William: *Warlord politics and African states*. Lynne Rienner Publishers, 1998 ill. Reno, William: *Shadow states and the political economy of civil wars*. In: Berdal, Mats - Malone, David M. (szerk.): *Greed and grievance: economic agendas in civil wars*. Lynne Rienner Publishers, 2000.

nemzetközi közösséggel szemben kitüntetett helyzetben tárgyalhatnak, gyakorta kezükben tartják a segélyezés és a nemzetközi monitoring folyamatát, kiterjedését, államként speciális erőforrásokat mozgósíthatnak céljaik elérése érdekében (rendkívüli állapot, állami média, kétoldalú segélyek, megállapodások, legális fegyvervásárlások stb.).

Ugyanakkor a kortárs biztonságpolitikai gondolkodás felismerte, hogy ezek a konfliktusok globális hatásokkal járnak. A túlcsoportulási hatásuk (*spill-over*), fertőzőképességük, az államkudarc jelensége tulajdonképpen mind-mind ezt a jelenséget írják körül. Azaz, igen gyakran e konfliktusok egész régiókat destabilizálnak, sőt, globális veszélyek, így járványok, terrorizmus, menekültáradatok kiindulópontjaivá válhatnak. Ilyen értelemben tehát e konfliktusok kezelése közvetlenül a „mi” érdekünké, a konfliktusokban közvetlenül nem érintett, globalizált világ problémájává is válik. A globális hatásokra való egyoldalú koncentráció azonban azzal a veszéllyel fenyeget, hogy ezeket a szituációkat egyfajta fekete lyukként kezeljük a tér szövedékében, azaz ismételten csak anomáliaként, idegen testként, melyet egyszerűen ki kell vágni annak érdekében, hogy a rend helyreálljon. Ez a típusú gondolkodás azonban nélkülözi annak felismerését, hogy maga a rendszer, maga a nemzetközi tér termeli újra ezeket a konfliktusokat, s pusztán kezelésük vagy „megoldásuk” a kialakulásukat és fennmaradásukat lehetővé tevő struktúrák átalakítása nélkül szélmalomharc. A konfliktusokból eredő globális fenyegetések végeredményben részben globális feltételek között jönnek létre, s ez a felismerés új konfliktuskezelési eszközök kidolgozását követeli meg.

Jelen írás a következőkben azon újnak nevezhető trendeket használja fel, melyek a konfliktusok természetében és a konfliktuskutatásban a kilencvenes évek közepe óta megjelentek. A konfliktusok megjelenésében beállt változások bemutatását követően a jelenség politikai gazdaságtani megközelítésének újszerű vonásait vázolja fel, majd ezt követően a konfliktusok „államon belülségét” megkérdőjelező regionális, nemzetközi és transznacionális vonások és hatások mélyebb bemutatása következik. Végül – szembesülve a konfliktusok globális folyamatokba való beépülésével – a cikk a feltárt problémák kezelésére a strukturális konfliktus-prevenciónak nevezett eszközt ajánlja, azaz regionális, nemzetközi és a transznacionális jelenségeket szabályozó intézményeink olyan irányú átalakítását, mely a konfliktusok megelőzését szolgálja.

Változások a konfliktustrendekben

A darfúri válság a konfliktusok hagyományos megközelítésének szemszögéből a következőképpen jelenik meg: a kartúmi kormány a politikai, kulturális, gazdasági és ideológiai centralizáció jegyében marginalizálja Szudán perifériális területeit. Ennek következtében az ott élők az érdekérvényesítés más eszközeitől megfosztottan az egyetlen számukra is rendelkezésre álló utat választják: a fegyveres lázadást. A konfliktus az állam politikai felépítése körül folyik. A szomszédos országok is bizonyos mértékben érintettek: fegyverekkel és pénzzel támogatják egyik vagy másik felet, saját lázadóik sokszor a másik ország területén találnak menedéket. A konfliktus kirobbanásának oka közvetlenül arra vezethető vissza, hogy a darfúriak kimaradtak a kormány és a Dél-Szudánt uraló SPLM által folytatott tárgyalásokból, s így a több évtizedes polgárháborút 2005 elején lezáró Átfogó Béke-megállapodásból is.

A rendezés esélyét pedig az jelenti, ha a feleket tárgyalóasztalhoz ülteti a nemzetközi közösség, a szomszédos államok támogatják a békefolyamatot és Szudán politikai irányítását egy újabb megállapodás keretei között szabályozzák. Ha végül sikerrel járnak, Szudán ismételen visszatérhet a világ „normális” országai közé, beindulhat a gazdasági fejlődés, a globalizáció a darfúri Nyala és el-Fasír városait is elérheti. Ez a nézet azonban kudarcra ítéli mind e konfliktus kezelését, mind pedig a hasonló események megelőzését, mivel figyelmen kívül hagy számos regionális, inter- és transznacionális változót.

A konfliktusokat a tudományos élet mindig is hajlamos volt valamiféle anomáliaként kezelni. Eszerint amikor kitör a polgárháború, a normális élet megszakad, a fejlődés megáll, az érintett ország kiszakad a nemzetközi folyamatok többségéből, s visszazuhan valamiféle ősi és számunkra idegen állapotba, ahol barbár módon, ősi gyűlöletektől vezérelve irracionális események sora következik be. Ruanda, Szomália, Kongó, Uganda mind-mind ilyen „hibák”, a felvilágosodás és a liberalizmus projektjéből való kiszakadás következményei. Ilyen értelemben tehát a fejlett és integrált, „normális” világnak vagy egyáltalán nem állapítható meg a felelőssége a történelem kapcsolatban, vagy ha igen, akkor az elsősorban a múltbeli eseményeken keresztül érthető meg. Legfeljebb arról lehet szó, hogy a korábbi gyarmatosító hatalmak kifosztották ezeket az országokat, hatalmuk megtartása végett pedig saját érdekeiknek megfelelően manipulálták a kényes politikai és etnikai struktúrákat, távozásukkor temérdek feszültséget és ellenségeskedést hagyva maguk után. Ritkán merül fel azonban a

fejlett és integrált világ felelőssége a ma zajló konfliktusok terén: hosszú időn keresztül talán csak a fegyverkereskedelem és a kereskedelmi tárgyalások kérdésében volt megfigyelhető némi összefüggés felismerése e problémakör tekintetében. A konfliktusok természetében azonban részleges átalakulás figyelhető meg, mely e látásmódot elavulttá teszi.

A hidegháború végét követő időszakban a világunkban zajló konfliktusok terén több, jelentős hatással járó változás is végbement, melyekre a konfliktuskutatás elméletének reagálnia kell. A kanadai Human Security Center által kiadott Human Security Report² szerint a kilencvenes évek eleje óta több mint 40%-kal csökkent a fegyveres konfliktusok száma a világban. Ez a csökkenés elsősorban az államok közötti konfliktusokra volt jellemző, s csak kis mértékben érintette az államon belüli fegyveres konfliktusokat. 2002-ben a 66 regisztrált fegyveres konfliktusból mindössze egy, 2003-ban az 59-ből mindössze kettő zajlott államok között. Ugyanebben a két évben a kizárólag nem-állami szereplők közti fegyveres konfliktusok száma meghaladta az állami szereplő részvételével zajló konfliktusokét. A változás tehát kettős: miközben a konfliktusok száma összességében jelentős zuhanást mutat, a hangsúly az államok közötti konfliktusokról az államon belüliekre tevődik át, melyek ráadásul meglehetősen területi koncentrációkat mutatnak.

Mindez arra engedne következtetni, hogy a ma zajló konfliktusok többsége feltételrendszerében, körülményeiben, dinamikájában egy-egy adott, jól behatárolható területhez kötődik. Mivel e helyszínek jellemző módon elmaradott gazdaságú, a globalizáció folyamatából állítólagosan kimaradt országokat takarnak, ezért kézenfekvőnek tűnhet a következtetés: e konfliktusok a nemzetközi rendszerben anomáliáknak tekinthetők. A felvilágosodás projektumának dicsőséges haladásától való eltérést képviselik, valamiféle irracionális és rendszeridegen elemet jelentenek. Ősi eredetű (törzsi, etnikai, vallási) identitáselemekre épülő premodern ellentéteken alapulnak, szereplőik kimaradnak a nemzetközi gazdasági áramlásokból. Kialakulásuk, lefolyásuk és hatásaik többnyire az országhatárokon belül maradnak, s ha megakadályozzuk azt, hogy a harci cselekmények a környező államokra (hátszágokra) átterjedjenek, akkor voltaképpen magát a konfliktust is elkülöníthetjük békés világunktól. A kilencvenes évek tapasztalatai azonban fokozatosan arra hívták fel a konfliktuskutatók figyelmét, hogy ez a megközelítés számos tekintetben téves.

A konfliktusok új megközelítése

A konfliktusokról korábban alkotott jellemző képet Mark Duffield, Paul Collier, Peter Wallersteen és számos más szerző munkája vette alapos kritika alá, melynek eredményeképpen egy újfajta szemléletmód alakult ki.³ A főáramú konfliktusanalízis a konfliktusok ideiglenes jellegét hangsúlyozta. Ebben az értelmezésben az erőszakos cselekmények csak időleges megakadást jelentenek a gazdasági, társadalmi és politikai területeken domináns fejlődés folyamatában. Következésképpen ezek egyszerűen hibákként, anomáliákként értelmezhetők; a rendszer alapvető jellemzőitől való *ideiglenes* eltérést képviselnek. Az új, a politikai gazdaságtanból táplálkozó reflexió ezzel szemben kiemelte, hogy egyes konfliktusok magából e rendszerből táplálkoznak, kihasználva a globalizáció, a transznacionalizáció és az állam minimalizálásának igénye által létrejött lehetőségeket, illetve alkalmazkodva ezek következményeihez. Miközben az államok, s így az egyének egy része kétségtelenül a fejlődés útjára lép, mások a globális gazdasági és politikai struktúra által konzervált alulfejlettség állapotában maradnak, ami a konfliktusok elhúzódásához és kiújulásához vezet.⁴ A konfliktusok tartóssá válnak, mivel esetükben nem pusztán egy rend összeomlásáról van szó, melyet egyszerűen helyre kell állítani, hanem egy olyan új rend kiemelkedéséről, mely alapvetően a háborús körülményekre épül, és ekként tagozódik be a nemzetközi gazdasági és politikai folyamatokba.⁵ Egy tipikus mai polgárháború átlagosan hét évig tart, jócskán meghaladva az államközi háborúk átlagos hosszát.⁶ Ráadásul a konfliktusokon áteső országok hajlamosak visszaesni a pusztító ellenségeskedésekbe.

Az új megközelítés második fontos felismerése volt, hogy a konfliktusok kialakulására és fennmaradására nem nyújt elégséges magyarázatot a racionalitás korlátaira (pl. a tökéletlen információ szerepére) vagy az irracionális tényezőkre (pl. ősi gyűlöletekre) történő hivatkozás. Az új kutatások arra mutattak rá, hogy valójában az emberi lét ezen szférájában is jelentős szerepet kap az a típusú logika, mely a domináns közgazdaságtani gondolkodás alapját alkotja. Tehát nem pusztán a felek közötti meg nem értésről vagy a kommunikációs csatornák

² Mack, Andrew et al.: *Human Security Report 2005*. Human Security Press, 2005. Elektronikus formátumban: <http://www.humansecurityreport.info/content/view/28/63/>, letöltve: 2006. március 8.

³ A kritika összefoglalásához alapvető munka: Duffield, Mark: *Globalization, transborder trade, and war economies*. In: Berdal, Mats – Malone, David M. (szerk.): i.m. pp. 69-89.

⁴ Collier, Paul: *The Bottom Billion*. Oxford University Press, 2007.

⁵ Berdal, Mats - Malone, David M.: *Introduction*. in: Berdal-Malone (szerk.) i.m. p. 4.

⁶ Collier, Paul et. al.: *Breaking the conflict trap: civil war and development policy*. Oxford University Press, 2003. p. 80.

hiányáról van szó. A szereplők racionális, költség-haszon elemzésen alapuló kalkulációi bizonyos feltételek fennállása esetén arra a következtetésre vezethetnek, hogy a gazdasági tevékenység két fajtája, a termelés és a konfliktus közül az utóbbit válasszák.⁷ A konfliktus aktorai erőforrásaikat optimalizálva használják fel, megszerzésükre és elosztásukra erőközpontjaik köré szerveződő hálózatokat hoznak létre, illetve azokba bekapcsolódnak, saját érdekeiknek megfelelően átformálják őket.

A harmadik alapvető változás a konfliktusok megtestesülésének helyszínét érintette. A klasszikus elemzések egy-egy adott állam területére koncentráltak, a kilencvenes években azonban egyre nagyobb hangsúly helyeződött azokra a transznacionális struktúrákra, melyek e konfliktusokat fenntartják, melyek az aktorokat támogatják, és amelyek maguk is új érintetteket teremtenek. Fokozatosan kialakult egy olyan elképzelés, miszerint a konfliktusok többségét csak regionális kontextusban lehet kezelni, s e jelenség többféle elnevezést kapott: regionális konfliktus-komplexumok, konfliktus-halmazok, túlcsoportulás- vagy fertőzéshatások, „fekete lyuk”-jelenség, transznacionalizálódás, globalizálódás stb.⁸

Végül az utolsó konceptuális váltás abban fogható meg, hogy a konfliktusokat egyre kevesebben fogták fel az elmaradottság jeleként, valamiféle anomáliaként, mely nem illik bele a formálódó posztmodern világrendbe. Épp ellenkezőleg, eme új rend részének látták, egy olyan jelenségnek, melynek keretein belül bizonyos aktorok kiválóan alkalmazkodnak az új feltételekhez, túllépnek a nemzetállamiság modern elképzelésén, s közvetlenül kapcsolódnak a világgazdasághoz.⁹

A fent felsoroltakat röviden összefoglalva tehát két jelentős változásról beszélhetünk: egyrészt megkérdőjeleződött az abba vetett bizalom, hogy a liberális közgazdaságtan és a felvilágosodás elemeire épülő nemzetközi gazdasági és politikai rend automatikusan kiszűri és felszámolja majd ezeket a konfliktusokat, másrészt pedig fokozatosan egyre nagyobb hangsúly helyeződött a konfliktusok nem-államon-belülségének jelentőségére. Ez az átalakulás azonban – és ez kiemelendő – nem annyira a konfliktusok természetét érintette (bár részben azt is),

⁷ Hirshleifer, Jack: The macrotechnology of conflict. *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 44. No. 6. (2000), pp. 773-792.

⁸ A felsorolt fogalmakhoz lásd: Rubin, R. Barnett: The political economy of war and peace in Afghanistan. *World Development*, Vol. 28. No. 10 (2000), pp. 1789-1803; Cooper, Nail - Pugh, Michael C.: *War economies in a regional context: challenges of transformation*. Lynne Rienner Publishers, 2004; Wallensteen, Peter - Sollenberg, Margareta: Armed conflict and regional conflict complexes, 1989-1997. *Journal of Peace Research* Vol. 35. No. 5 (1998), pp. 621-634; Buhaug, Halvard: *The origin of conflict clusters: contagion or bad neighborhoods?* Paper prepared for the Third European Consortium for Political Research General Conference, Budapest, 2005 szeptember 8-10. http://www.prio.no/files/file48357_hb_ksg_contagion_sept06.doc, letöltve: 2007. február 18.; Marton Péter: Államkudarok: út a kooperatív fenyegetéscsökkentés felé. *Külgügyi Szemle* Vol. 3. No. 3-4. (2004), pp. 132-157; Kiss J. László: A nemzetközi biztonság új napirendje. *Külgügyi Szemle* Vol. 5. No. 3-4. (2006), pp. 203-233.

⁹ Részletesen tárgyalják e jelenséget: Duffield: i.m. ill. Reno: *Warlord politics and African states*.

mint a róluk alkotott képet.¹⁰ A konfliktusok tehát regionális, internacionális és transznacionális jegyeket mutatnak, melyek ennek megfelelő innovatív megközelítéseket kívánnak meg. Az új típusú válaszreakciók kialakítása sok tekintetben már megkezdődött.

Regionális dimenzió

A konfliktusok tényleges működése csak regionális kontextusuk figyelembe vételével érthető meg. A regionális konfliktus-komplexumok fogalmát 1998-ban Wallenstein és Sollenberg dolgozták ki, s azóta számos kutató vizsgálta jellemzőiket.¹¹ Darfúr példáján bemutatva a jelenséget kimutatható, hogy az ott zajló konfliktus csak akkor értelmezhető a maga teljességében, ha a szomszédos csádi és közép-afrikai köztársaságbeli eseményeket is figyelemmel kísérjük, s az egyes szereplőket, folyamatokat nem kívánjuk a határok közé szorítva értelmezni. A konfliktusban szerepet játszó aktorok többsége a határokon átnyúló aktivitást folytat. A lázadók által képviselt etnikumok, törzsek általában a határok mindkét oldalán megtalálhatók, s igen gyakran támogatják a másik országban élő tagjaikat. Nem ritkán a tényleges fegyveres összecsapások is átlépik a határokat, de a fegyverek és a menekültek mindenképpen, míg az egyes lázadócsoporthoz a szomszédos államok területét rendszeresen hátországnak használják fel. Tágabb perspektívát választva azt is elmondhatjuk, hogy például Szudán konfliktusai (melyek a darfúri, dél- és kelet-szudáni válságokkal önmagukban is egyfajta komplexumot alkotnak) dinamikájukkal beleilleszkednek a környék egyéb konfliktusaival közösen alkotott hálózatba, melynek elemei kölcsönösen befolyásolják egymást.

Szudán esetében tehát elmondható, hogy az általa kijelölt regionális konfliktus-komplexumba tartozik Csád és a Közép-Afrikai Köztársaság mellett Uganda, Etiópia, Eritrea és Kongó is, míg például ez Etiópia által kijelölt komplexum tagja lehet Eritrea, Kenya és Szomália. Az, hogy egy konfliktus hatása a köré szerveződő hálózatok áttételein keresztül milyen messze ér el, természetesen elsősorban földrajzi távolságok és adottságok függvénye. Éppen ezért fontos annak megválaszolása, hogy valójában mi is jelenti a tényleges kapcsolatot egy adott komplexum országai között.

¹⁰ Lásd: Stathis N. Kalyvas kritikáját az „új háborúk” fogalmáról: Kalyvas, Stathis N.: „New” and „old” civil wars: a valid distinction? *World Politics*, Vol. 54. No. 1. (2001), pp. 99-118.

¹¹ Wallenstein - Sollenberg: i. m. pp. 621-634.

A konfliktusok regionális koncentrációja korábban is feltűnhetett bárkinek, aki csak egy pillantást is vetett a térképre, ám viszonylag újnak tekinthetők azok a kutatások, melyek a jelenség mögött álló magyarázó változó meghatározását tűzték ki célul. Halvard Buhaug kutatásai kimutatták, hogy a konfliktusokat övező feltételrendszer hasonlósága (pl. hasonló gazdasági fejlettség, hasonló politikai rendszerek, hasonló környezeti feltételek) önmagukban nem magyarázzák e jelenséget.¹² Kutatásai kétféle kapcsolat létezését erősítették meg. Először is igazolta, hogy létezik egyfajta regionális fertőzés-hatás, azaz a konfliktusok a környező országokat destabilizálják. Ez a folyamat számos csatornán keresztül mehet végbe. Collier és Hoeffler kimutatták, hogy a polgárháború a környező országokban 0,9%-kal csökkenti a gazdasági növekedés éves ütemét.¹³ A gazdasági nehézségek és a gazdasági struktúra alapvető hiányosságai (így a kölcsönös függés, a piac hiánya, az ársokkoknak való nagyobb kiszolgáltatottság), valamint a konfliktusok valószínűsége közötti komplex, de kimutatható kapcsolatot viszont több kutatás is alátámasztotta.¹⁴ A gazdasági nehézségeken kívül azonban más is átcsap a határokon. A menekültek áramlása felboríthatja az egyes közösségek közti egyensúlyt, vagy éppenséggel kezelhetetlen gazdasági vagy biztonsági terhet jelenthet a kormány számára, ahogy az például Kongóban a hutuk ruandai vereségét követően történt. A darfúri menekültek, a velük tartó felfegyverzett lázadók és az őket a határon átüldöző milíciák hozzájárultak Csád és a Közép-Afrikai Köztársaság destabilizálásához, míg a szomáliai menekültek Etiópia és az önmagát függetlennek tekintő Szomáliföld biztonsága mellett többek között a kenyai főváros, Nairobi közbiztonságát is jelentős mértékben rontották.

A fertőzés egy speciális formájának tekinthető az információáramlás. A macedóniai albánokat ily módon inspirálhatta koszovói társaik sikere.¹⁵ Korábban az afrikai kontinensen az ugandai lázadók (a Nemzeti Ellenállási Mozgalom) 1986-os diadala indította el

¹² Buhaug: i. m.

¹³ Collier, Paul - Hoeffler, Anke: *The challenge of reducing the global incidence of civil war*. Copenhagen Consensus Challenge Paper, 2004. pp. 6-7. http://www.copenhagenconsensus.com/Files/Filer/CC/Papers/Conflicts_230404.pdf, letöltve: 2007. február 15., hasonló eredményekre jutott: Murdoch, James C. - Sandler, Todd: Economic growth, civil wars and spatial spillover. *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 46. No. 1. (2002), pp. 723-729.

¹⁴ Collier és Hoeffler korábban felsorolt munkái mellett ide sorolható többek között: Collier, Paul - Hoeffler, Anke: On economic causes of civil war. *Oxford Economic Papers*, Vol. 50, 1998. Elérhető még: <http://www.worldbank.org/research/conflict/papers/cw-cause.pdf>, letöltve: 2007. február 12. ill. *Civil war: draft chapter for the Handbook of Defense Economics*. University of Oxford, <http://users.ox.ac.uk/~econpco/research/pdfs/Civil-War.pdf>, letöltve: 2007. január 1.; más szerzőktől: Bloomberg, S. Brock - Hess, Gregory D.: The temporal links between conflict and economic activity. *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 46. No. 1. (2002), pp. 74-90.; Fafchamps, Marcel - Minten, Bart: *Insecurity and welfare*. Centre for the Study of African Economies Working Paper Series Ref.: WPS/2004-31. <http://www.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1231&context=csae>, letöltve: 2006. május 2.; Le Billon, Philippe: *The political economy of war: what relief agencies need to know*. Humanitarian Practice Network Paper No. 33. Overseas Development Institute, 2000.

¹⁵ Buhaug: i. m. p. 10.

polgárháborúk egész hullámát.¹⁶ Azt sem felejthetjük el, hogy a szomszédos országok számos esetben hátországgént szolgálnak a paramilitáris erők számára, gyakran a fogadó ország akarata ellenére.¹⁷ Ez megronthatja az államok közti viszonyt, sőt akár intervencióhoz vezethet, mint ahogy azt kisebb akciókban a török hadsereg számos alkalommal megtette az iraki kurd területeken a török Kurd Munkapárt (PKK) elleni harca során.

Más, kvantitatív eredményekkel kevésbé alátámasztott elméletek is azonosítottak olyan feltételeket, melyek a regionális konfliktus-komplexumok létrejöttét megkönnyítik.¹⁸ Ezek közé sorolhatók általában mindazon jelenségek, melyek a politikai vagy gazdasági értelemben elhanyagolt, elhagyatott, az állam hatékony ellenőrzése alól kiszabadult terek létrejöttét lehetővé teszik. Az államok ilyen gyengesége lehet belpolitikai okok következménye, de származhat a strukturális alkalmazkodás során felmerülő feszültségekből, a gyors, de különböző mértékű elszegényedés vagy az ökológiai pusztulás okozta marginalizációból, a gazdaságilag perifériára szorult határterületek létéből vagy a regionális biztonsági együttműködés hiányából. Az is említést érdemel, hogy a határok számos afrikai országban – részben a gyarmatosítás örökségének következményeként – elhagyatott területeken húzódnak és könnyen átjárhatók. Jeffrey Herbst szerint az afrikai államok többsége komoly kihívással néz szembe azon a téren, hogy gyéren lakott területét miként tartsa ellenőrzése alatt.¹⁹ Az infrastruktúra vagy az államigazgatás fejlesztése, a lakosság hűségének megnyerése olyan költségekkel járna, melyek vállalását külső kényszerek nem indokolják. A határokat például aligha fenyegeti veszély, így azok ellenőrzésére sem alakultak ki a megfelelő rendszerek. A nemzetközileg elismert határok és a tényleges államhatalom területi kiterjedése így elválnak egymástól, állami ellenőrzés alatt nem álló „senkiföldjék” jönnek létre.

A regionális konfliktus-komplexumok okai azonban nem csupán az egyes államok gyengeségében lelhetők fel. Fenntartásukat és terjeszkedésüket különböző regionális hálózatok is garantálják, melyeket Michael C. Pugh és Nail Cooper négy kategóriába sorolt.²⁰ A gazdasági hálózat a konfliktusjavakkal (gyémántokkal, fákkal, gyógyszerekkel stb.) történő kereskedelemre, az adók elkerülésére illetve illegitim kivetésére, a lakosok elűzésére és egyéb gazdasági jellegű stratégiákra épül. Az afgán konfliktusgazdaság például Dubaitól Pakisztánig húzódik, magában foglalva Afganisztán összes szomszédját.²¹ Az illegális és illicit kereskedelem így kialakított hálózatai rendkívüli méretű kereskedelmi útvonalakat tartanak fenn, amelyek

¹⁶ Herbst, Jeffrey: *States and power in Africa*. Princeton University Press, 2000. p. 254.

¹⁷ Marton Péter: Empirikus felfedezőúton Cooper világaiban. *Külügyi Szemle* Vol. 5. No. 1-2. (2006), pp. 141, 171.

¹⁸ Lásd pl. Cooper - Pugh: i. m. pp. 36-38.

¹⁹ Herbst: i. m.

²⁰ Cooper - Pugh: i. m. pp. 23-25.

képesek az alapanyagát többnyire Afganisztánból nyerő heroin világméretű elosztására. Az egyes paramilitáris erők saját aktivitási terepük közelében alakítanak ki gazdasági hálózatokat, melyek jellemzően átnyúlnak a határokon, s melyeket nem csak használnak, de meg is adóztatnak.

A fegyverkereskedelem kapcsolatrendszere már elsősorban a katonai hálózat kategóriájába sorolható, ahogy az országról országra vándorló zsoldosok jelenléte is. Robert Muggah a Szudánba áramló fegyverek ökológiáját elemezve megállapítja, hogy azt egyaránt meghatározzák belső és külső politikai és gazdasági fejlemények, nemzetközi kapcsolatok, de regionális és lokális aktorok transznacionális hálózatai is.²²

A politikai hálózat – mint e regionális hálózatok harmadik típusa – a politikai szereplők közötti, határokon átívelő személyes vagy érdekkapcsolatokban, az erőforrások használatán alapuló szövetségépítésben áll. Érdekes lehet például e téren tanulmányozni az Etiópia, Eritrea, Kartúm és Dél-Szudán között a korábbi polgárháború alatt folytatott kényes hatalmi politizálást, melybe időről időre más politikai szereplők is bekapcsolódtak.

Végül a társadalmi jellegű regionális hálózatok alapját a foglalkozási, etnikai, családi vagy más, identitásalapú kapcsolatok képezik. A darfúri konfliktus valós természetét például nehéz megérteni annak figyelmen kívül hagyásával, hogy a csádi elnök a hazájában kisebbségnek számító zagava törzshöz tartozik, melynek tagjai kiemelkedő szerepet foglalnak el a darfúri lázadók között is, míg a dzsandszavid milíciákban részt vevő számos arab törzs a csádi-szudáni határ mindkét oldalán aktív.²³

A fent felsorolt rendszerek tehát mind alkalmasak arra, hogy a paramilitáris erők létrejöttét és fennmaradását elősegítsék. Amennyiben a konfliktusok kezelésekor nem veszünk tudomást regionális jellegükről, az őket fenntartó és hozzájuk kapcsolódó hálózatok létéről, akkor pusztán annyit érhetünk el, hogy egy adott területen visszaszorítjuk őket. A struktúrák maguk azonban átrendeződnek, új központokat alakítanak ki. Tevékenységüket más államok területére koncentrálva destabilizálják azokat, újabb konfliktusok lehetőségét kialakítva.

²¹ Rubin: i. m. pp. 1789-1790.

²² Muggah, Robert: *The ecology of arms flows in Sudan*. Canadian Consortium on Human Rights. <http://www.humansecurity.info/page504.htm>, letöltve: 2007. november 2.

²³ Special Report II. Chad and the Darfur Conflict. UN Integrated Regional Information Networks. http://www.darfurinformation.com/p_chad_special.shtml, letöltve: 2004. február 16.

Internacionális dimenzió

A regionális kereteken túllépve a konfliktusok nem kizárólagosan államhoz kötött mivoltának második meghatározó összetevője a nemzetközi közösség jellemzőiben és az internacionális folyamatok általános irányáiban lelhető fel. E téren kiemelendő kérdések a nemzetközi szereplőknek a konfliktusok békés lezárulásában való szerepe, a katonai erő jelentősége a konfliktusprevenció, illetve a konfliktuskezelés/békefenntartás területén, a segélyezés és a biztonságpolitika összekapcsolódása, valamint a nemzetközi kapcsolatok minősége.

A nemzetközi közösség kilencvenes években tapasztalható aktív szerepvállalása számos elemzés szerint nagymértékben hozzájárult a konfliktusok számának visszaszorulásához. Kimutatható, hogy a konfliktusok egyre nagyobb része zárul le tárgyalásos úton,²⁴ amiben az ENSZ és az Afrikai Unió mellett jelentős szerepet játszik az egyes országok mint harmadik felek által ellátott közvetítési tevékenység. Az ENSZ e téren elért eredményeit illetően némi kettősség mutatkozik: a hidegháború végét követő néhány évben rendkívüli optimizmussal tekintettek a konfliktusok lezárásában játszott szerepére, azonban ez a somáliai és ruandai kudarcok után nagyban megváltozott.²⁵ Kiderült, hogy az ENSZ mint globális szervezet csak rendkívül kevés esetben, a nemzetközi kooperáció kivételes pillanataiban tud e téren igazán hatásosan fellépni. Önmagában, a Biztonsági Tanács legalább néhány tagjának támogatása nélkül pedig szinte eleve kudarcra van ítélve. A világszervezet kudarcra elsősorban a hitelesség hiányának tudható be, mivel önmagában nem képes átfogó és garantálható szankcionálási keretet biztosítani az esetleges béke-megállapodások számára.

Amint Patrick M. Regan és Aysedul Aydin kutatása kimutatta, a sikeres nemzetközi beavatkozásnak a mediáció fontos eleme, mivel hozzájárulhat az információs aszimmetria oldásához, tudatosíthatja a konfliktuskezelésben alkalmazott strukturális változások hatását, s amennyiben hiteles erő áll mögötte, képes lehet arra, hogy amolyan ideiglenes Leviatánként garantálja az egyezmények betartását.²⁶ Azonban csak a gazdasági intervenció, a katonai fellépés és a közvetítés együttes alkalmazása képes a konfliktus strukturális jellemzőinek és információs viszonyainak megváltoztatása révén biztosítani egy mindkét fél számára előnyös egyezmény megkötését, s annak garantálását. A kutatás tehát ismételten megerősítette, hogy az

²⁴ Mack et al.: i. m. p. 2.

²⁵ Picco, Giandomenico: The UN and the use of force, valamint Touval, Saadia: Why the UN fails. Mindkét cikk megtalálható: *Foreign Affairs* Vol. 73. No. 5. (1994), pp. 14-18, ill. pp. 44-57.

²⁶ Regan, Patrick M. - Aydin, Aysedul: Diplomacy and other forms of intervention in civil wars. *The Journal of Conflict Resolution* Vol. 50. No. 5. (2006), pp. 736-756.

ENSZ és egyéb nemzetközi szervezetek konfliktuskezelési tevékenységének sikere azon múlik, hogy mennyire képesek koherens és hiteles szankcionáló erőt és garanciákat felmutatni, azaz – más szavakkal –, hogy milyen mértékben készek tagállamaik az áldozatvállalásra.

E kutatás másik hozadéka annak igazolása volt, hogy a katonai erő bevetésével való hiteles fenyegetés a sikeres konfliktuskezelés egyik alapvető eleme. Azok a szankciók és megállapodások, melyek garantálása céljából a nemzetközi közösség nem áll készen fegyveres erő alkalmazására, sokat veszítenek hitelességükből, s így életképességükből is. Collier és Hoeffler arra a következtetésre jutottak, hogy a konfliktusok lezárása szempontjából a leghatékonyabb külső eszköz az ENSZ alapokmányának VII. fejezetén alapuló katonai intervenció.²⁷ A békefenntartó missziók költségvetésének megduplázása számításaik szerint 40-ről 31%-ra csökkenti a konfliktusok kiújulásának veszélyét.²⁸ Nem is feltétlenül szükséges azonban a katonai erő tényleges bevetése, sokszor annak felmutatása is elégséges lehet a konfliktus körülményeinek megváltoztatásához.

Afrika azon országaiban, amelyek korábban francia gyarmatok voltak, a konfliktusok kitörésének veszélye az oxfordi kutatók által vizsgált időszakban kevesebb, mint harmada volt a vártnak.²⁹ Ezt az eltérést a francia biztonsági garancia jelenlétével magyarázták, vagyis azzal, hogy a francia kormány számos esetben hajlandó volt beavatkozni a saját érdekszférájának tekintett területeken, amennyiben az instabilitás veszélyével szembesült. Az egyik legutóbbi ilyen esetre Csádban került sor, ahol a kormányellenes lázadók állítása szerint több alkalommal is francia vadászgépek segítettek Idrisz Débi meglehetősen instabil kormányának hatalmon maradását,³⁰ s feltehetően a Közép-Afrikai Köztársaság területén is hajtottak végre légitámadásokat az északkeleti régióban tartózkodó kormányellenes lázadókkal szemben.³¹

Nem csak a megelőzésben, hanem a konfliktust követő stabilizálási és újjáépítési periódus tekintetében is elmondható, hogy a béke esélyeit tekintve legnagyobb jelentősége a nemzetközi katonai jelenlétnek van, mivel inkább ez, s kevésbé a politikai átalakulás teszi

²⁷ Collier - Hoeffler: *The challenge of reducing the global incidence of civil war*. p. 22.

²⁸ Collier - Hoeffler: On economic causes of civil war. p. 13.

²⁹ Collier - Hoeffler: *The challenge of reducing the global incidence of civil war*. p. 14.

³⁰ ACTUS condemns the French military intervention to rescue the dictatorial regime of the President I. Déby. Action of the Chad for the Unity and Socialism (ACTUS), sajtóközlemény. <http://www.sudantribune.com/spip.php?article14818>, letöltve: 2006. március 31.

³¹ France's new African war? *Channel 4 News* http://www.channel4.com/news/articles/politics/international_politics/frances+african+war/575987, letöltve: 2007. november 11.; Central African rebels clash with French forces. *The Africa Report*, <http://theafricareport.wordpress.com/2007/03/05/central-african-rebels-clash-with-french-forces/>, letöltve: 2007. november 11.

lehetővé a gazdaság újjáépítését.³² Az alapvető biztonság megteremtésének elsődleges fontosságával ma már széles irodalom foglalkozik.³³ Látható tehát, hogy az erőszak alkalmazása mint végső megoldás a gazdasági és politikai eszköztár finomodása ellenére is megmarad a konfliktuskezelés fontos eszközének, s az erő felmutatásának képessége alapvető jelentőségű mind annak érdekében, hogy a feleket eltántorítsák a konfliktus megkezdésétől, mind pedig abban, hogy a konfliktust lezáró egyezmény megszülessen és hitelesen garantálható legyen, megelőzve a foglydilemmából eredő problémákat.

A katonai fellépés azonban – amint az a fentiekből is látható – önmagában elégtelen válasz. A stabilitás egyik kulcsfontosságú eleme a gazdasági fejlődés. Collier és Hoeffler számos vizsgálattal bizonyította az összefüggést, melyet lényegében a kutatók döntő többsége evidenciaként kezel: az alacsony gazdasági fejlettségű országokban nagyobb a konfliktusok kitörésének esélye.³⁴ E kapcsolat pontos természetét illetően már több a vitatott pont: nem állapítható meg egyértelműen, hogy az állami kapacitás gyengeségén, a társadalmat ért sérelmek növekedésén vagy a fegyveres fellépés lehetőségköltségének alacsony szintjén keresztül érvényesül. Az összefüggés felfejtését az is nehezíti, hogy a konfliktusok maguk is csökkentik a gazdasági teljesítményt, s így az úgynevezett „konfliktuscspada” jelenségén keresztül a gazdasági alulfejlettség és az erőszak örvényébe szippantják az államokat.³⁵

A fentiek miatt a segélyezési politika és a konfliktusmegelőzés szorosan összekapcsolódó tevékenységek. E cikk terjedelmi okokból nem foglalkozhat a segélyek pozitív és negatív makroökonómiai hatásainak értékelésével, ezért ezzel kapcsolatban annyi megállapítás tehető, hogy a segélyek mértéke, időtartama és célja egyaránt fontos tényező lehet a konfliktushelyzetek elkerülését illetően.³⁶ Ennek ellenére a segélyezést sok támadás érte azzal kapcsolatban, hogy a konfliktusgazdaságokba beépülve megkönnyíti a harcoló felek számára tevékenységeik finanszírozását. Philippe Le Billon részletes listát készített arról, hányféle módon hathatnak a segélyek a konfliktus dinamikájára.³⁷ A kormány és a paramilitáris erők fosztogathatják, megadóztathatják, illetve eltéríthetik ezeket az erőforrásokat. Rátehetik a kezüket az elosztási hálózatra, ami által legitimációt és a lakosság feletti irányítási lehetőséget

³² Collier, Paul - Hoeffler, Anke - Söderbom, Mans: *Post-conflict risks*. Centre for the Study African Economies Working Paper Series Ref: WPS/2006-12, 2006. p. 15.

³³ Lásd pl. Etzioni, Amitai: *Security First: For a Moral, Muscular Foreign Policy*. Yale University Press, 2007. Rada Péter: A nem működő államok újjáépítésének dimenziói. *Külügyi Szemle*, Vol. 5. No. 3-4. (2006), pp. 234-263.

³⁴ Lásd Collier - Hoeffler idézett (1998, 2000 és 2006) műveit.

³⁵ Collier et al.: i. m. p. 117-118.

³⁶ Lásd pl. Collier: i. m. p. 106. Birdsall, Nancy: *Do no harm: aid, weak institutions and the missing middle in Africa*. Center for Global Development Working Paper No. 113., 2007 (www.cgdev.org).

³⁷ Le Billon, Philippe: The political ecology of war: natural resources and armed conflict. *Political Geography* Vol. 20. No. 5, (2001). pp. 15-17.

nyerhetnek. A tárgyalások során a humanitárius missziók hozzáféréseinek biztosítását a felek aduként kezelhetik. Egyik legveszélyesebb hozadéka azonban az, hogy leveszi az elsődleges aktorok válláról annak a terhét, hogy a konfliktusban érintett lakosság igényeit biztosítsák, így a civil lakosság terrorizálására alapuló taktikák csekély költséggel alkalmazhatók.³⁸ Feltehetőleg a szudáni kormány sem engedhette volna meg magának több millió ember otthontalanná tételét Darfúrban, ha ennek költségeit legalább részben nem lett volna képes a nemzetközi közösségre hárítani.

Collier és Hoeffler szerint azonban a segélyek konfliktusokra gyakorolt közvetlen hatása meglehetősen csekély.³⁹ Mások arra mutatnak rá, hogy igazából csak ott van szerepük, ahol más erőforrások csak rendkívül szűkösén állnak a szembenálló felek rendelkezésére, így például Szudánban és Szomáliában.⁴⁰ Negatív hatásai leginkább csak a regionális konfliktusgazdaság tágabb kontextusában értelmezhetők, mivel az illicit kereskedelem hálózatának fenntartásában igen gyakran komoly szerepet játszanak.⁴¹

A segélyezéssel összefüggő legnagyobb veszélyeket azonban nem annyira ezek a „kemény” vonások szolgáltatják, hanem a kommunikációban megjelenő torzítások. Így például fennállhat annak a veszélye, hogy a segélyezés mint jól eladható médiaáru az érdemi politikai cselekvés pótszerévé válik.⁴² Ennek fordítottja is előfordulhat: a terrorizmus elleni világméretű küzdelem következtében ugyanis egyre inkább fenyeget az a lehetőség, hogy a biztonság és a segélyezés egyfajta kicsavart, eltorzított módon kapcsolódik össze. A fejlett világ országai ezen a címen olyan összegeket folyósítanak, melyet a fogadó államok csak bizonyos, a donor államok biztonságát szolgáló célokra (pl. rendőrség, határőrség erősítése, terrorizmus elleni küzdelem, bizonyos vegyi vagy nukleáris létesítmények védelme stb.) fordíthatnak. A hangsúly tehát eltolódik a fogadó ország lakosságának segítése, a Milleniumi Fejlesztési Célok elérése, az adott országban élvezhető kiszámíthatóság megteremtése felől a *mi* biztonságunk védelme, s egyúttal a globális célok felől a partikuláris részérdekek érvényesítése felé.⁴³

³⁸ Azam, Jean-Paul - Hoeffler, Anke: Violence against civilians in civil wars: looting or terror? *Journal of Peace Research* Vol. 39. No. 4. (2002), pp. 461-485.

³⁹ Collier - Hoeffler: On economic causes of civil war. p. 37.

⁴⁰ Shearer, David: *Aiding or abetting? Humanitarian aid and its economic role in civil war.* in: Berdal - Malone (szerk.): i. m. pp. 192-194.

⁴¹ Lauzzana, Silvia - Armakolanis, Ioannis: *Humanitarian aid, local politics and the political economy of war: a case study from Bosnia-Herzegovina.* Centre for International Studies, Fifth Pan-European International Relations Conference - ECPR Standing Group on International Relations, <http://www.sgir.org/archive/index.htm>, letöltve: 2007. január 18.

⁴² Shearer: i. m. pp. 197-198.

⁴³ Lásd pl. Robinson, Clive: *Whose security? Integration and integrity in EU policies for security and development.* Aprovev, 2005. www.aprodev.net/main/files/Whose_security.pdf, letöltve: 2007. szeptember 15.

A „mi” és az „ők”, a normális és az anomáliás elválasztása ismételten szembetűnő, s könnyedén félrevezetővé is válhat. A nemzetközi békét és biztonságot pontosan ugyanaz garantálhatná leginkább, ami egyben a konfliktusok elleni küzdelmet is elősegíthetné: egy kooperatív nemzetközi légkör megteremtése. A nemzetközi kapcsolatok minősége meghatározza azon intézmények (így elsősorban az ENSZ) hatékonyságát, melyek a globális stabilitásért felelnek. Ismételten Darfúr példáján szemléltetve az eseményeket, egyértelműen látszik, hogy a vezető hatalmak közötti érdekkülönbségek hogyan bénították meg a válságkezelési kísérleteket. Bár a média általában egyoldalúan Kínát hibáztatja a rendezés elmaradásáért, abban az amerikai és európai (különösen francia) különérdekek védelme is fontos szerepet játszott. A nemzetközi közösség az egyedi esetekben felmutatott kudarcai révén kockáztatja szankcióinak, fellépéseinek hitelességét, s így saját cselekvőképességét. Amennyiben elismerjük, hogy a biztonság oszthatatlan, hogy a struktúra függvénye (ahogy az az EU biztonsági stratégiájában is megjelenik), akkor azt is fel kell ismernünk, hogy ebből következik a nemzetközi kooperáció és az ebből származó hitelesség erősítésének szükségessége is.

Transznacionális dimenzió

A konfliktusokat meghatározó tényezők következőkben bemutatandó elemeinek „transznacionálisként” való besorolása bizonyos szempontból kérdéses, mivel majdhogynem mindegyiket valamiféle államok által megalkotott intézményrendszer szabályozza. Mivel azonban működésük nem függ közvetlenül az államok politikai akaratától (szemben a fentebb elemzett segélyezési, katonai vagy közvetítési tevékenységtől), ezért mégis e fejezet tárgyalja őket. A világunk szinte minden szegletébe eljutó globális hálózatok, így a világgazdaság (és általa az azt meghatározó politikai-intézményi struktúrák), a média, a privát nemzetközi aktorok és az illicit vagy illegális kereskedelem világméretű rendszerei egyaránt hatással vannak arra az érdekek, intézmények és információk által formált környezetre, mely a konfliktusok létrejöttét lehetővé teszi.

A világgazdaság számos privát aktora használja ki a konfliktusokban rejlő speciális gazdasági lehetőségeket, vagyis azt, hogy a politikai instabilitás körülményei között nagyon gyorsan igen nagy profitok szerezhetők. Carolyn Nordstrom etnográfiai kutatásain keresztül mutatja be, miként integrálódnak a konfliktusgazdaságok a globális árnyékgazdaság, az pedig

a világgazdaság kereteibe.⁴⁴ A szerző szerint Angola gazdaságának mintegy 90%-a, Kenya, Olaszország és Peru gazdaságának 50%-a, Oroszországnak 40-60%-a, az Egyesült Államokénak mintegy 10-30%-a lép be az árnyékgazdaság tranzakcióiba, sőt maguk a fejlett világ gazdasági központjai is részben ezektől a hálózatoktól függenek. A regionális konfliktusgazdaságok és a globális struktúrák összefüggései nyújthatnak magyarázatot arra, hogy miként lehetséges a világ ópiáttermelésének 93%-át előállító Afganisztán területéről kiindulva a kábítószeres világméretű terítése.⁴⁵ Nem csupán illicit források állnak azonban a harcoló felek rendelkezésére: a kolumbiai biztonsági erők működését is elsősorban külföldi segélyek és hitelek biztosítják, míg a FARC és az AUC Kolumbián kívüli pénzügyi intézeteket és modern befektetési stratégiákat használ tevékenysége finanszírozására.⁴⁶ A konfliktusok tehát ma már nem választhatók el a globális pénzügyi és gazdasági hálózatoktól, melyekben szereplői részt vesznek vagy vehetnek.

A multinacionális vállalatok semlegességének ábrándjával is le kell számolnunk.⁴⁷ Ahogy az erőforrások nyomában egyre bizonytalanabb régiókba vándorolnak, s ottani befektetések révén az adott térségben ragadnak, maguk is meghatározó tényezőivé, adott esetben szereplőivé válnak a konfliktusoknak. Környezeti károkat okoznak, melyek növelik a társadalomban létező sérelmek szintjét. Bevételekhez juttatják a szembenálló feleket, s olykor felelőtlen biztonsági szerződéseket kötnek a hadsereggel vagy különböző paramilitáris és zsoldos erőkkel. Szudánban példának okáért a kormány egyes területeket megtisztított a polgári lakosságtól, hogy ott a multinacionális olajcégek működését biztosítsa.⁴⁸ Időnként a vállalatok maguk is közvetlenül kockáztathatják fegyveres konfliktusok kirobbantását koncessziók megszerzése érdekében, ahogy az korábban Indonéziában és Egyenlítői-Guineában történt,⁴⁹ olykor pedig szoros együttműködésben állnak különböző privát katonai

⁴⁴ Nordstrom, Carolyn: *Shadows of war: violence, power, and international profiteering in the twenty-first century*. University of California Press, 2004; az adatok a 11. oldalról származnak.

⁴⁵ *Afghanistan Opium Survey 2007 – Executive Summary*. UN Office on Drugs and Crime, 2007. [http://www.reliefweb.int/rw/RWFiles2007.nsf/FilesByRWDocUnidFilename/EDIS-76GK8Y-Full_Report.pdf/\\$File/Full_Report.pdf](http://www.reliefweb.int/rw/RWFiles2007.nsf/FilesByRWDocUnidFilename/EDIS-76GK8Y-Full_Report.pdf/$File/Full_Report.pdf), letöltve 2007. november 2.

⁴⁶ Guáqueta, Alexandra: *The Colombian conflict political and economic dimensions*. In: Ballantine, Karen - Sherman, Jake (szerk.): *The political economy of armed conflict: beyond greed and grievance*. Lynne Rienner Publishers, 2003. p. 82, 86.

⁴⁷ Böge, Volker: *Who's minding the store? The business of private, public and civil actors in zones of conflict*. Bonn International Center for Conversion Brief 32, 2006. www.bicc.de, letöltve 2006. december 6.

⁴⁸ *Report of an investigation into oil development, conflict and displacement in Western Upper Nile, Sudan*. Freedom Quest International. <http://www.freedom-quest.ca/SudanReportfinal101601.pdf> (2005. január 18.)

⁴⁹ Dearden, Nick - Mathieu, Fabien: *Corporate mercenaries: the threat of private military and security companies*. War on Want, 2006. <http://www.waronwant.org/download.php?id=488>, letöltve: 2006. november 22.

és biztonsági cégekkel, akik kormányoknak nyújtott szolgálataik fejében szereznek szerződéseket háttérvállalataik számára.⁵⁰

Említett cégek, s közülük is elsősorban a privát katonai cégek (*Private Military Companies*, PMC-k) közvetlenül is megváltoztathatják a konfliktusok dinamikáját. 1995-ben a dél-afrikai *Executive Outcomes* nevű vállalat egy zászlóaljnyi gyalogságot vetett be harci helikopterek és könnyűtüzérség támogatásával Sierra Leone gyémántban gazdag Kono tartományának stabilitása érdekében, visszaverve a RUF főváros felé törő gerillát.⁵¹ Az MPRI elnevezésű cég jelentős szerepet játszott 1994 előtt a horvát hadsereg kiképzésében. Az állami vezetők saját hadseregük gyengesége esetén ma már a kiképzés és a felszerelés költségeit megkerülve, tulajdonképpen olcsón juthatnak egy hatékony, ámbár ideiglenes haderőhöz, s ez alapvetően változtatja meg az erőviszonyokat. Az erőszak és eszközei privatizálódását jól jellemzi az évi 500 milliárd dollárra tehető forgalmú illicit fegyverkereskedelem is, amely nem csak a konfliktusok elsődleges aktorainak finanszírozhatóságát könnyíti meg, de az erőszak alkalmazásából élő egyéb vállalkozók – így például zsoldosok – számára is lehetőségeket nyújt.⁵²

A szó is fegyver – tartja a mondás, s kétségtelen tény, hogy a konfliktusok lefolyását számos tekintetben meghatározza információs környezetük. Ennek következtében ma már a transznacionális információáramlás különböző szereplői is reflektorfénybe kerülnek a nemzetközi válságok kapcsán. Egyrészt a média önmagában a konfliktust enyhítő vagy súlyosbító tényezővé válhat, mint ahogy azt a „háborús” és „békítő” újságírás irodalma kiemeli.⁵³ Ugyanakkor a globális információáramlás felgyorsulása azzal a negatív hatással jár, hogy az egyenlőtlenségek és sérelmek észlelésére való képesség megváltozik, a világ lakosságának nagyobb része szembesül azzal, hogy mekkora szakadék tátong a „van” és a „lehetne” között. Az információt áramoltató aktorok azonban gyakran ennél közvetlenebbül is meghatározzák egy-egy konfliktus sorsát. A demokratikus politikai döntéshozatal során ugyanis egyáltalán nem mindegy, hogy bizonyos ügyek milyen mértékben képesek a lakosságot politikailag aktivizálni. Jelentőséget nyer tehát, hogy melyik válságot milyen mértékben tárgyalja a média – és értelemszerűen azok a konfliktusok kerülnek címlapra, ahol a nyugati

⁵⁰ Cater, Charles: *The political economy of conflict and UN intervention. Rethinking the critical cases of Africa.* in: Ballentine - Sherman (szerk.): i. m. pp. 31-32.

⁵¹ Dearden - Mathieu: i. m. pp. 3-5. Giber Máttyás: A gyémánt szerepe a Sierra Leone-i polgárháborúban. *Kül-Világ*, Vol. 3. No. 3-4. (2006), <http://www.freeweb.hu/kul-vilag/2006/0304/giber.pdf>, letöltve: 2007. január 21.

⁵² Nordstrom: i. m. p. 34.

⁵³ Galtung, Johan: *Media: peace journalism.* Conflict resolution network. www.crnetwork.ca/programs/PeaceJournalism.htm, letöltve: 2006. szeptember 30.

demokráciák már amúgy is jelen vannak.⁵⁴ Számos NGO a döntéshozók közvetlen befolyásolásának szándékával vesz részt az információ terítésében s célzott eljuttatásában. Keck és Sikkink a transznacionális pártfogói hálózatok működését vizsgálva bemutatja azok képességét arra, hogy információt gyűjtsenek, majd azt hatásos formában arra a helyre továbbítsák, ahol a legnagyobb hatást érhetik el.⁵⁵ Eközben igen gyakran szándékosan is formálják a tényeket a jobb eredmény érdekében. Működésük számos szempontból hasznos, azonban érdemes szem előtt tartani miként torzították el a darfúri válság realitását, amikor minden felelősséget egyoldalúan a kormányra és Kínára helyeztek.⁵⁶ Az információáramlás terén azt a hatást sem szabad lebecsülni, amelyet a konfliktusok megvívásával kapcsolatos know-how átadása jelent, amint az tapasztalható az iraki lázadók által alkalmazott technikák globális terjedésében.

A konfliktusok környezetéhez tehát különböző transznacionális áramlások és aktorok is tartoznak, legyenek azok gazdasági, biztonsági vagy információs jellegűek. Ezek azonban részben szintén annak függvényeként működnek, hogy milyen nemzetközi rezsimek szabályozzák őket, illetve milyen egyéb, elsősorban morális talapzatokra építkezhetnek. Mivel ezen hálózatok többsége ténylegesen transznacionális, könnyen azt a képzetet kelthetik, hogy befolyásolásuk hiú próbálkozás, amire példaként szolgálhat a gazdasági struktúra depolitizálásának jelensége. Érdemes azonban átgondolnunk, milyen eszközök állhatnak rendelkezésünkre.

Regionális szemlélet, kooperatív multilateralizmus és a globális szabályozási környezet

A konfliktusok fentebb bemutatott, az állami kereteken túlmutató dimenziói új kezelési metódusok kialakítását követelik meg. Ez a folyamat részben már megkezdődött, számos tekintetben azonban még további komoly szemléletváltásra és fejlődésre van szükség. A következőkben a három fent említett területtel kapcsolatos néhány eszköz és problematika jelenik meg, nem a teljesség, csupán a lehetőségek felvázolásának igényével.

A konfliktusok kutatása a regionális szemlélet átvétele terén ma már előrébb jár, mint a konfliktuskezelés. Utóbbi továbbra is adós marad a regionális megoldások kidolgozásával és

⁵⁴ Lásd a Reuters AlertNet adatbázisát: <http://www.alertnet.org/thenews/newsdesk/FACTIVA/mediaindex.htm>

⁵⁵ Keck, Margaret – Sikkink, Kathryn: *Activists beyond borders: advocacy networks in international politics*. Cornell University Press, 1998. p. 16.

alkalmazásával. Természetesen a feladat korántsem egyszerű: minél nagyobb területre és minél több államot érintve kell kidolgozni kezelési metódusokat, annál nagyobb a kudarc esélye. Mégsem tűnik reménytelennek a továbblépés. Talán az Európai Unió Csádban és a Közép-Afrikai Köztársaságban vállalt missziója, mely voltaképpen a darfúri válság kezelésére irányul, ebbe az irányba mutat (még akkor is, ha egyben a francia geopolitikai érdekek biztosítására is szolgál). Az ilyen típusú beavatkozásoknak azonban jóval nagyobb feladatokat kellene vállalniuk ahhoz, hogy képesek legyenek a konfliktusok köré szerveződő regionális hálózatok leszerelésére. Ez természetesen megkívánná a határok erőteljes őrzését, a belföldi rendfenntartó erők támogatását, s ezáltal a hálózatban perifériális pozíciót elfoglaló államok lekapcsolását, majd a hálózat szűkítését és fokozatos felszámolását. A segélyezés és gazdaságfejlesztés területén is szükség lenne a regionális szemlélet megerősítésére, a tevékenységek összehangolására. Az Afrikának nyújtandó Marshall-segély kissé illuzórikus tervének talán ez az az eleme – tehát az országok közös gazdasági érdekeinek felismertetése, a segélyek regionális koordinálása, a gazdasági fejlődés kooperatív stabilizálása –, amely a leginkább előremutató és hatékony megoldást jelenthet.⁵⁷

A nemzetközi kapcsolatok terén a cél egyfajta kooperatív multilateralizmus lehet, ahol a közös akciók hitelessége megingathatatlan, a hozzá csatolt eszközök elégségesek. Ez a régi ábránd csak a nemzetközi intézményekben megtestesülő politikai erőviszonyok fokozatos elmozdításával valósítható meg. Ugyanakkor azonnali lépések is tehetők: ki lehet dolgozni a nemzetközi segélyezés egy olyan szabályrendszerét, mely biztosítja annak folyamatosságát, s szankcionálja azokat, akik felajánlásaikat később nem teljesítik.⁵⁸

Az ENSZ és szakosított szerveinek további erősítése, tevékenységüknek az NGO-közösséggel való jobb összehangolása a konfliktusok megelőzésével, kezelésével és az újjáépítéssel kapcsolatos tudás jobb érvényesülését eredményezheti. Ugyanakkor a közeljövőben nem várható, hogy az ENSZ megfelelő hitelességű katonai erőt legyen képes felmutatni, ezért a szankcionáló szerepkört erősen romboló kudarcok elkerülése végett az ambíciószintet a hozzá rendelt képességekhez kell igazítani. A világszervezet ma már érezhetően óvatosabban fogalmaz saját szerepét és várt eredményeit illetően. A legnagyobb politikai hatalmat képviselő országoknak – és elsősorban az Egyesült Államoknak – vissza kell térnie a multilateralizmushoz és az ENSZ legitimáló szerepének elfogadásához. Az oszthatatlan

⁵⁶ A zimbabwei The Heraldban Reason Wafawarova számol be arról, ahogy két darfúri segélyezéshez pénzt gyűjtő NGO hatmillió otthonából elüldözött emberről beszél kampánya során, miközben Darfúr teljes lakossága mintegy ötmillió fő. <http://allafrica.com/stories/200710310078.html>, letöltve: 2007. november 3.

⁵⁷ *Doubling aid: making the „Big Push” work*. United Nations Conference on Trade and Development, 2006. p. 69.

⁵⁸ Collier: i. m. pp. 106-108.

biztonság bizonyos területeken, így például a tömegpusztító fegyverek proliferációjával kapcsolatos egyes kérdésekben már elfogadott koncepcióját⁵⁹ ki kell szélesíteni, a „problémásított”⁶⁰ világot vissza kell emelnünk saját mentális térképünkre.

Mint arról korábban már esett szó, valójában a transznacionális folyamatok is egyfajta globális szabályozási környezetben működnek, melynek minőségét szintén az azt megalkotó államok politikai akarata határozza meg. Ezen a területen is történtek már előrelépések. A gyémántkereskedelem ellenőrzésére szolgáló Kimberley-folyamat éppúgy ide sorolható, mint a multinacionális cégek számára viselkedési kódexet nyújtó kezdeményezések sora (pl. *Extractive Industries Transparency Initiative, UN Global Compass*). Ugyanakkor e rezsimek közös gyengesége a megfelelő ellenőrzési és szankcionálási keret hiánya. A multinacionális vállalatok például leginkább csak saját lelkiismeretüknek vagy részvényeseiknek felelnek, általában az anyavállalat országában sem vonhatók felelősségre külföldi aktivitásuk negatív következményeiért.⁶¹ A vállalatok felelősségét globális szinten szabályozó, hatékony rezsimek pedig teljes mértékben hiányzik, s ugyanez vonatkozik a privát katonai cégek helyzetére is.

A konfliktusok szereplői által kihasznált árnyékgazdasági hálózatok a fejlett világban is komoly hídfőállásokkal rendelkeznek. A nemzetközi rezsimek mellett így az egyes országok nemzeti törvénykezésében is bőven akad még tennivaló a konfliktusok létrejöttét elősegítő tevékenységek visszaszorítása terén.⁶² A megfelelő globális szabályozási környezet kialakításának igénye azonban legerősebben talán a nemzetközi gazdasággal kapcsolatosan jelenik meg.

Számos szerző vádolja a konfliktusok gerjesztésével a neoliberais ortodoxia által irányított békeépítést, a nemzetközi pénzügyi intézmények által szorgalmazott gazdaságfejlesztési programokat vagy éppen a liberális világgazdasági rendnek a Dél országait kizáró természetét.⁶³ Érvelésük voltaképpen akként foglalható össze, hogy a fejlett világ által dominált gazdasági hálózatok hatásainak kitéve a fejletlen országok rendkívül sérülékenyekké válnak. A velük szemben ezzel egy időben alkalmazott politikai követelményrendszer, melyet a mára már sok tekintetben elbukott Washingtoni Konszenzus testesített meg, ugyanakkor

⁵⁹ Etzioni: i. m. pp. 208-248.

⁶⁰ Marton Péter: *Az egykori harmadik világ megsegítése, avagy találkozások a „problémásított” világ kapuiiban*. in: Rada Péter (szerk.): *Új világrend? Nemzetközi kapcsolatok a hidegháború utáni világban*. CKKE-İKKE, 2007. pp. 59-78.

⁶¹ Hassanein, Ashraf et al.: *Corporate Social Responsibility and the Canadian International Extractive Sector: A Survey*. The Canadian Centre for the Study of Resource Conflict, 2006. pp. 5-7. http://www.resourceconflict.org/ccsrc_report_0906.pdf, letöltve 2007. november 1.

⁶² Collier: i. m. pp. 135-138.

megakadályozta azt, hogy az érintett államok megfelelő védelmi mechanizmusokat fejlesszenek ki.⁶⁴ Míg a fejlett országok különböző intézményi megoldások révén már a keynesi típusú állami szabályozás által nyújtott védőernyő nélkül is képesek biztosítani a társadalmi stabilitást, a Dél társadalmainak esélye sem nyílik ezen intézmények kifejlesztésére.⁶⁵

A nemzetközi gazdaságfejlesztési programok egyszerre kérik számon az államokon a társadalmi kohéziót meggyengítő makroökonómiai stabilitást, a privatizáció és a külföldi befektetések elősegítését, az állam minimalizálását az állami hatékonyság növelésével, az árnyékgazdaságok és a szegénység felszámolásával.⁶⁶ Ez a vállalkozás lehetetlen, ám a domináns közgazdaságtani gondolkodás nem kívánja elfogadni azt, hogy bizonyos feltételek között az államok nem képesek hatékonyan alkalmazkodni a fennálló gazdasági rendben bekövetkező változásokhoz. Az államok gyengeségére irányuló figyelem voltaképpen részben annak a jele, hogy mivel a gazdasági rendszert nem vagyunk hajlandóak megreformálni, ezért a felelősséget az alkalmazkodásra képtelen, működésképtelennek tekintett államokra hárítjuk.⁶⁷ Ezzel a logikával ismételten csak elháríthatóvá válik a fejlett világ felelőssége, s a konfliktusok kérdése egyszerű biztonsági problémaként kezelhető. Holott a valóságban sok esetben pontosan arról van szó, hogy a konfliktusok bizonyos szereplői nagyon is alkalmazkodnak a világgazdaság körülményeihez. William Reno munkája demonstrálja, hogy a konfliktusgazdaságok megjelenése éppen hogy nem a kudarc jele (legalábbis ilyen értelemben véve), hanem egy út, melyen járva az eddig kitisztított államok beilleszkednek a világgazdaságba.⁶⁸ A maguk is sok tekintetben üzleti vállalkozásokká váló államok az árnyékgazdaságon keresztül próbálják a pozíciójukhoz képest elérhető legjobb eredményt realizálni. Nem annyira az államok, mint a világgazdaságot szabályozó politikai struktúrák vallottak tehát kudarcot, mivel a gazdaság mindenhatósága jegyében feláldozták a társadalmi stabilitást. Azonban a globális gazdaság rendszere sem megváltoztathatatlan adottság. Susan

⁶³ Pl. Pugh, Michael: The political economy of peacebuilding: a critical theory perspective. *International Journal of Peace Studies* Vol. 10. No. 2 (2005), pp. 23-42.; Le Billon: The political ecology of war: natural resources and armed conflict. pp. 576-577.

⁶⁴ A Washingtoni Konszenzus elsősorban az IMF és a Világbank által propagált gazdaságpolitikai recept, melynek követését a gazdasági válságban szenvedő országok számára írták elő. A konszenzus a neoliberális gazdasági elméletekre építve a gazdasági nyitást és az állam visszahúzóását irányozza elő.

⁶⁵ A szakszervezetek példáján mutatja be e jelenséget: Rudra, Nita: Globalization and the decline of welfare state in less developed countries. *International Organization* Vol. 56. No. 2 (2002), pp. 411-445.; Scruggs, Lyle - Lange, Peter: Where have all the members gone? Globalization, institutions and union density. *The Journal of Politics* Vol. 64. No. 1. (2002), pp. 126-153.

⁶⁶ Cooper - Pugh: i. m. p.225.

⁶⁷ Woodward, Susan L.: *A memo on the former Yugoslavia*. Írás a „The economic analysis of conflict: problems and prospects”, a Social Science Research Council által rendezett konferencia számára, 2004. http://www.ssrc.org/programs/gsc/publications/gsc_activities/globalization_conflict/woodward.doc, letöltve: 2007. január 12.

⁶⁸ Reno: *Warlord politics and African states*.

Stopford és John Strange szerint „sem isteni elrendelés, sem nem a vakszerencse véletlene formálja. Sokkal inkább emberi döntések eredménye, melyeket ember alkotott intézmények és önmagunk által meghatározott szabályok és szokások keretében hoztunk.”⁶⁹ Amit pedig ember alkotott, ember meg is változtathatja.

A strukturális konfliktusprevenció felé

Ahogy az a fentiekből kitűnhet, a kortárs konfliktusokat egyértelműen meghatározza regionális, nemzetközi és transznacionális környezetük. A globális folyamatokba és struktúrákba beépülve léteznek, azokhoz evolutív módon alkalmazkodva mennek végbe. Szereplőik döntéseit a környezetük formálja, melynek változói az intézményi feltételek és a rendelkezésükre álló információ mennyisége és minősége által megszűrve érnek el hozzájuk. A jelenlegi nemzetközi politikai és gazdasági rend képtelen biztosítani a konfliktusok megelőzését, sőt utóbbi depolitizáltságának feltételezése a változtatás lehetőségét is sok tekintetben kizárja. Ezért különösen fontos annak felismerése, hogy a konfliktusokat lehetővé tevő struktúrák a politikai erőközpontok és döntéseik köré épülnek.

A konfliktusok regionális megközelítése elsősorban szemléletváltás kérdése, de azt is láttuk, hogy komolyabb erőforrásokat és megfelelő politikai akaratot is megkíván. A nemzetközi dimenzió hatása főleg az államközi kapcsolatok minőségétől függ, mely szintén nagyrészt a politikai szándékok függvénye. A transznacionális áramlások kezelése elsősorban a globális szabályozási környezet minőségétől függ, melyet szintén államközi döntések határoznak meg. A megoldás tehát „egyszerű”: az államok akaratát kell a megfelelő irányba terelni, méghozzá két lépésben. Mivel a világpolitikát meghatározó államok egy része nem demokratikus, ezért az ő cselekedeteiket a közös döntésekbe való bevonásukkal alakíthatjuk. Ez az integráció részben a demokratikus államok politikájának függvénye, s így arra visszavezethető. Az a terület tehát, ahol valódi eredmény remélhető, a demokratikus államok politikájának minősége.

A demokrácia tragédiája abban rejlik, hogy miközben legitimitását az érdekérvényesítés egyenlő lehetőségéből nyeri, valójában komoly egyenlőtlenségeket takar. Sokkal nagyobb szavuk van azoknak az érdekeknek, melyek a nagyhatalmak társadalmában

⁶⁹ Stopford, John - Strange, Susan: *Rival States, Rival Firms - Competition for World Market shares*. Cambridge University Press, 1998, p.18., a szerző fordítása.

jelennek meg, hiszen államuk jobban képes azokat a nemzetközi szinten érvényesíteni.⁷⁰ Ugyanakkor az államokon belül is megfigyelhető egy ilyen torzítás, hiszen bizonyos lobbierdekek meghatározott intézményi és politikai adottságok következtében társadalmi súlyuknál erősebben képesek érvényesülni. Az, hogy kinek az érdekei számítanak és miként, szintén egyfajta intézményi környezet függvénye. A megfelelő nemzetközi institutionális feltételek kialakításával azonban a belpolitikai döntéshozatal némileg befolyásolható, méghozzá az intézmények részleges autonómiájának, a többszintes játékoknak és a nemzetközi és hazai döntési szintek egymásra hatásának következményeként.⁷¹ A nemzetközi politikai gazdaságtan által a kereskedelmi tárgyalásokra alkalmazott módszereket átvéve a konfliktusok megelőzése és kezelése terén is szükséges a jelenlegi nemzetközi és belföldi intézményi keretek kritikája és új alternatívák kidolgozása. A tapasztalatok szerint az elérhető változás meglehetősen lassú, de nem reménytelen.

Ha elmulasztjuk megalkotni a globális konfliktusmegelőzés intézményi környezetét, akkor továbbra is az egyes államok egyedi érdekei fognak dominálni. Félő, hogy a fejlett világ a gyengébb, segélyeket fogadó vagy katonai, gazdasági, politikai értelemben függő helyzetű államokat egyfajta nemzetközi szolgáltató szerepkörbe kényszeríti. Más szavakkal az a veszély fenyeget, hogy a gazdag országok saját biztonságuk védelmét követve eltérítik a befolyásolható államokat hazai szolgáltató szerepüktől. Az országok erőforrásait elvonják attól, hogy saját lakosságuk számára az alapvető biztonságot és létfeltételeket biztosítsák, s az államkudarok, e negatív externáliák felszámolásának, megakadályozásának feladatára csoportosítják át. Az állam mint intézmény e célnak való alárendelése súlyosan aláássa a strukturális biztonság eszméjét, mivel a létrehozott „biztonságon” kívül rekeszti a világ lakosságának egy jelentős részét, s így hosszú távon még komolyabb feszültségek előállításával fenyeget. Az egyedi érdekek követése az optimálisnál rosszabb, akár tragikus kimenetellel is járhat, mivel hiú remény azt hinni, hogy a helyi konfliktusok következményeitől teljesen elszigetelhetjük magunkat, a kérdés morális vetületéről nem is beszélve. Kollektív cselekvési problémával nézünk tehát szembe, amely jellegénél fogva intézményi megoldásokért kiált.

A darfúri kérdésre visszatekintve számos kérdés merülhet fel. Vajon van esély a konfliktus rendezésére regionális jegyeinek figyelembe vétele nélkül? Hogyan befolyásolta a

⁷⁰ Az iowai kukoricalobbi és a milliányi potenciális éhező érdekérvényesítési képességének összehasonlítását lásd: Runge, C. Ford - Senauer, Benjamin: How biofuels could starve the poor. *Foreign Affairs* Vol. 86. No. 3. (2007), pp. 41-53.

⁷¹ Lásd pl.: Putnam, Robert D.: Diplomacy and domestic politics: the logic of two-level games. *International Organization* Vol. 42. No. 3 (1988), pp. 427-460; Damro, Chad: Transatlantic competition policy: domestic and international sources of EU-US cooperation. *European Journal of International Relations*, Vol. 12. No. 2 (2006), pp. 171-196.

válság dinamikáját a nemzetközi viszonyok alakulása, a nemzetközi politikai napirend folyamatos változása? Miként használták ki a felek a nemzetközi médiát és a civil társadalom szereplőinek mozgósítási képességét? Miként épült be a konfliktus az erőszak, az intolerancia, a terrorizmus és az arab világ szemantikai összekapcsolásába? Milyen globális árnyékgazdasági hálózatokhoz kapcsolódnak az egyes szereplők? És legfőképpen: meg lehet-e oldani ezt a konfliktust? Utóbbi kérdés háttérben ott húzódik a rejtett kérdés: nem kellett volna-e inkább megelőzni? Bárki, aki rátekint a darfúri válság jelenlegi állására, láthatja, hogy a konfliktus tényleges lezárása illuzórikus, még ha valamiféle békeszerződés létre is jön a közeljövőben. Hugo Slim 2004-ben úgy fogalmazott, hogy „Darfúr tragikus tanulsága az, hogy amikor a probléma egyértelmű, a megoldás nem feltétlenül az”.⁷² Talán mégsem volt annyira egyértelmű a probléma, s e szörnyű tragédia valódi tanulsága az, hogy az erőforrásokat a konfliktusok megelőzésére kell fordítanunk, mert a konfliktusok által létrehozott minőségi változásokat visszafordítani sokkalta nagyobb erőfeszítésbe kerül.

Konklúzió

A kortárs konfliktusok döntő többsége nem államok között játszódik le. Tévedés lenne azonban azt a következtetést levonnunk, hogy ma elsősorban államon belüli konfliktusokkal van dolgunk. Bár ma is kötődnek az államhoz mint területhez, népességhez, a szuverenitást gyakorló főhatalomhoz vagy mint a nemzetközi jog alanyához, kialakulásukat és dinamikájukat azonban sok tekintetben inter- és transznacionális folyamatok határozzák meg.

Bár a fenti jellemzők részben korábban is megfigyelhetők voltak, három jelenség mindenképpen arra utal, hogy szükséges a globális szabályozást felhasználó és az állami kereteken túlmutató (regionális, világméretű) konfliktus-prevenációs és konfliktuskezelési módszerek kidolgozása. A kortárs konfliktusok jellemzően regionális jelleget öltenek, a nemzetközi árnyékgazdaság globális erőforrásaiból merítenek erőt és egyúttal tárgyai a humanitárius beavatkozásokról folytatott vitáknak.

Ilyen értelemben tehát a konfliktusok nem tekinthetők anomáliáknak, elmaradott, a globalizálódó világból kimaradt térségek tőlünk, rendszereinktől független problémáinak, hanem a nemzetközi környezet szerves részét képezik. A konfliktusok regionális, inter- és transznacionális dimenziói azt a nézetet látszanak alátámasztani, hogy a konfliktusok államon

⁷² Slim, Hugo: Dithering over Darfur: A preliminary review of the international response. *International Affairs*, Vol.

belüli kezelése helyett az intézményes megoldásokra épülő strukturális konfliktusprevenció felé kell elmozdulnunk.